

EWA ROTT–PIETRZYK*

INTERPRETACJA OŚWIADCZENIA WOLI (UWAGI NA TLE ROZWIĄZAŃ PROJEKTU KSIĘGI I KODEKSU CYWILNEGO)¹

1. UWAGI WSTĘPNE

Celem tego opracowania jest przedstawienie rozwiązań dotyczących interpretacji² oświadczenia woli zaproponowanych przez pracujący przy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego zespół do spraw czynności prawnych. Rozwiązania te znalazły się w opublikowanym projekcie księgi I kodeksu cywilnego wraz z krótkim uzasadnieniem³ na tle innych rozwiązań przyjmowanych w prawach krajowych i prawie międzynarodowym.

Zespół przygotowujący projekt przepisów o interpretacji oświadczenia woli za punkt wyjścia przyjął regulację z obecnie obowiązującego art. 65 k.c., rozważając, czy idea wyrażona w tym przepisie jest zadowalająca. Idea bazująca na kombinowanej metodzie interpretacji (subiektywno–obiektywnej) zyskała aprobatę. Należało zatem w dalszej kolejności zastanowić się nad kierunkiem zmian. W piśmiennic-

* Ewa Rott–Pietrzyk, Uniwersytet Śląski.

¹ Tekst powstał z wykorzystaniem mego opracowania *Wykładnia oświadczenia woli (studium porównawcze)*, Kwartalnik Prawa Prywatnego (dalej: KPP) 2007, z. 3, s. 1–48 oraz przygotowanego dla KKPC uzasadnienia przepisów działu II „Interpretacja oświadczenia woli (projekt księgi I kodeksu cywilnego)”.

² W projekcie przyjęto termin „interpretacja”. Alternatywnie rozważany był termin „wykładnia”. Warto dodać, że teoretycy prawa używają tych terminów zamiennie, stąd w teorii prawa trudno znaleźć silne argumenty natury dogmatycznej przemawiające za jednym bądź drugim terminem. Za terminem „wykładnia” może przemawiać to, że ustawodawca używa go w obecnie obowiązującym kodeksie cywilnym. Jednak pod wpływem przekonania, że termin „interpretacja” jest bardziej zrozumiały i powszechnie używany, posłużono się w projekcie księgi I kodeksu cywilnego właśnie nim. W swoich opracowaniach dotyczących interpretacji oświadczenia woli obu terminów używam zamiennie.

³ *Księga I kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości*, Warszawa 2009, s. 99–105 (art. 85–92 projektu).

twie pojawił się głos trafnie oddający trudności interpretacyjne obecnie obowiązującej regulacji. Otóż Z. Radwański stwierdził, że aby art. 65 k.c. mógł stać się przydatnym narzędziem dla interpretatora, sam najpierw musi stać się przedmiotem „skomplikowanych zabiegów interpretacyjnych”. Z regulacji tej nie wynika dość jasno, jakie wartości przy dokonywaniu wykładni są preferowane. Stanowi on „zbitkę dyrektyw interpretacyjnych”. Dyrektywy te nie tworzą przy tym transparentnego systemu określającego sposób ich stosowania⁴.

We fragmencie Zielonej Księgi⁵ dotyczącej wykładni wskazano już, że obowiązująca regulacja wymaga modyfikacji. Nie chodzi bynajmniej o jakąś rewolucję w stosunku do obowiązujących przepisów, polegającą na zmianie przyjmowanej dotąd metody i koncepcji wykładni. Podkreślono, że chodzi raczej o modyfikację przyjętego w art. 65 k.c. unormowania przy zachowaniu metody kombinowanej nawiązującej zarówno do kryteriów subiektywnych, jak i obiektywnych.

Przy opracowywaniu przepisów o interpretacji oświadczenia woli przeprowadzono badania prawnoporównawcze, biorąc pod uwagę:

- regulacje krajowe dotyczące interpretacji w wybranych porządkach prawnych⁶;
 - konwencję wiedeńską z 1980 r. o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów⁷;
 - prawo międzynarodowe o charakterze niewiążącym, tzw. *soft law*: Zasady europejskiego prawa umów (PECL)⁸, Reguły międzynarodowych umów handlowych UNIDROIT⁹, a także *Draft Common Frame of Reference* — DCFR¹⁰.
- Za godny uwagi uznano również Ogólny zbiór zasad i reguł międzynarodowego prawa handlowego CENTRAL¹¹.

⁴ Tak Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli składanych indywidualnym adresatom*, Warszawa 1992, s. 58. Zob. też A. Jędrzejewska: *Koncepcja oświadczenia woli w prawie cywilnym*, Warszawa 1992, s. 79 i n.

⁵ *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. Z. Radwańskiego, Warszawa 2006, s. 50.

⁶ Wzięto pod uwagę: prawo niemieckie (§ 133, 157 oraz 242 k.c.), prawo austriackie (§ 914–916 k.c.), prawo greckie (art. 173 i 200 k.c.), prawo norweskie (art. 33 i 36 ustawy o zawarciu umowy), prawo włoskie (art. 1362–1371 k.c.), prawo francuskie (art. 1156–1164 k.c.), prawo hiszpańskie (art. 1.281–1.289 k.c.), prawo portugalskie (art. 236–239 k.c.), prawo estońskie (§ 29 pkt 1–9 prawa umów), a także prawa wybranych państw spoza UE, tj. prawo Quebecu (art. 1425–1432 k.c.), prawo meksykańskie (art. 1851–1857 k.c.), prawo salwadorskie (art. 1.431–1.437 k.c.), prawo gwatemalskie (art. 1593–1604 k.c.), prawo nikaraguańskie (art. 2496–2505 k.c.).

⁷ Por. art. 8 konwencji wiedeńskiej. Przekład konwencji na język polski został ogłoszony w Dz.U. z 1997 r. Nr 45, poz. 287.

⁸ Zob. art. 5:101–5:107 PECL. Tekst Zasad wraz z komentarzem w publikacji O. Lando, H. Beale ed.: *Principles of European Contract Law, Parts I and II Combined and Revised*, The Hague–London–Boston 2000. Polskojęzyczny tekst Zasad (część I i II) w tłumaczeniu M.A. Zachariasiewicz i J. Beldowskiego, w: KPP 2004, z. 3, s. 815 i n. Tekst części III Zasad w tłumaczeniu J. Beldowskiego i A. Koziół, w: KPP 2006, z. 3, s. 860 i n.

⁹ Zob. art. 4.1–4.8 Reguł UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, Rome 2004. Polska wersja językowa w tłumaczeniu M. Jagielskiej i M. Szpunara, w: *Problemy Prawne Handlu Zagranicznego* 2000, nr 19–20, s. 304.

¹⁰ Zob. art. II–8:101–II–8:202 DCFR. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Full Edition, prepared by the Study Group on European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), ed. by Ch. Von Bar and E. Clive, vol. 1, Sellier 2009.

¹¹ Zob. Zasady IV 5.1–5.6 Zasad CENTRAL. Zbiór zasad CENTRAL opracowany został w Centrum Prawa Międzynarodowego z Uniwersytetu w Kolonii — Center of Transnational Law (CENTRAL), University of Cologne, dostępny jest na stronie: www.tldb.net.

Przeprowadzona analiza doprowadziła zespół do przekonania, że przyjmowana dotąd metoda subiektywno–obiektywna interpretacji oświadczenia woli powinna zostać zachowana¹², a obecna regulacja powinna być zmieniona w dwóch kierunkach. Po pierwsze, pod kątem zmiany klauzuli generalnej, która stwarzałaby mechanizm ochrony adresata oświadczenia woli chroniący jego rozsądne oczekiwania. Po drugie, pod kątem uszczegółowienia normatywnych dyrektyw wykładni, które ochronie tej by służyły.

Celem modyfikacji i uzupełnienia obecnie obowiązującej regulacji interpretacji oświadczenia woli jest bardziej przejrzyste i „przyjazne” dla interpretatora określenie ogólnych reguł wykładni z wykorzystaniem elementu subiektywnego (zamiar składającego oświadczenie woli) oraz obiektywnego (ochrona rozsądnych oczekiwań adresata oświadczenia woli, ochrona jego uzasadnionego zaufania).

Zespół rozważał nadto nowe propozycje dotyczące wykładni pod względem systemowym, tj. czy należy uregulować odrębnie wykładnię umów i wykładnię oświadczenia woli, tak jak uczyniono to w DCFR i Regulach UNIROIT¹³, a także, czy reguły dotyczące interpretacji umów powinny być zamieszczone w przepisach o czynnościach prawnych czy w przepisach dotyczących umów.

2. MODELE INTERPRETACJI OŚWIADCZENIA WOLI — CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

Do wyboru takiego bądź innego modelu normatywnego wykładni zachęca zasadniczo preferowanie takiej bądź innej metody wykładni. Preferencja dotycząca metody wykładni ma zaś bezpośrednio przełożenie na wartości, którym określona metoda daje prymat¹⁴. Wybór metody jest zatem uwarunkowany aksjologicznie. Należy tu wskazać przede wszystkim dwie wartości, tj. **rzeczywistą wolę** podmiotu składającego oświadczenie woli (dokonującego czynności prawnej jednostronnej bądź uczestniczącego w czynności prawnej wielostronnej jako strona), jego **zamiar**, **intencję** oraz **zaufanie i oczekiwania**, jakie owo oświadczenie woli wywołuje. Preferencja wartości pierwszej oznacza, że treść przeżycia podmiotu składającego oświadczenie — na którą składa się podjęta przez niego decyzja, jego wyobrażenia i zamiary — ma zasadnicze znaczenie przy stosowanej przez interpretatora metodzie wykładni. Natomiast preferowanie wartości drugiej wiąże się bezpośrednio z cenie-

¹² Inny pogląd wyrazili ostatnio przedstawiciele teorii i filozofii prawa; Z. Tobor, P. Pietrzykowski w opracowaniu *Does theory of contractual interpretation rest on a mistake?* (w:) *Interpretation in Germany, Poland and Europe*, eds. B. Heiderhoff, G. Žmij, Sellier 2010, uznając tę metodę za przestarzałą i opartą na założeniach uznanych przez autorów za chybione. Zob. też polemicznie do wyrażonego przez nich poglądu E. Rott–Pietrzyk: „Introduction” (*Interpretation in private law*) w tej samej publikacji.

¹³ Podział taki przyjęto w art. 4.1 i 4.2 Reguł UNIDROIT, a także w przepisach rozdziału 8 projektu DCFR.

¹⁴ Zob. Z. Radwański: *Wykładnia oświadczeń woli...*, *op. cit.*, s. 48.

niem wartości kolejnej, tj. pewności prawa, w szczególności w zakresie regulowanych przez nie stosunków prawnych o charakterze względnym.

Biorąc zatem pod uwagę owe wartości jako kryterium wyróżnienia różnych metod wykładni, można wskazać dwie przeciwstawne metody i jedną pośrednią. Metoda zorientowana na wolę składającego oświadczenie woli jest określana mianem **metody subiektywno-indywidualnej**. Z kolei metoda kładąca nacisk na punkt widzenia odbiorcy oświadczenia woli (jego zdolność percepcji) jest **obiektywną (normatywną) metodą** wykładni. Warto podkreślić, że nie chodzi tu o „przejście” z subiektywnego punktu widzenia składającego oświadczenie woli do subiektywnego punktu widzenia odbiorcy oświadczenia w celu ochrony tego ostatniego. Zastosowanie dyrektyw drugiej z wymienionych metod odbywa się z wykorzystaniem kryteriów obiektywnych, za pomocą których buduje się model rozsądnego adresata oświadczenia woli (**wzorzec rozsądnej osoby**), którego uzasadnione, a zarazem rozsądne oczekiwania i zaufanie powinny być chronione. Wzorzec rozsądnej osoby powinien być przy tym tworzony z odniesieniem do kontekstu sytuacyjnego, w którym znalazł się *in concreto* odbiorca oświadczenia woli. Kompromisem między tymi metodami jest **metoda kombinowana** (pośrednia, mieszana)¹⁵.

Przeprowadzona w opracowaniu analiza wybranych praw krajowych i aktów prawa międzynarodowego o różnym charakterze skłania do wniosku, że zdecydowanie przeważa metoda mieszana z tendencją do preferowania dyrektyw posługujących się kryteriami obiektywnymi w zakresie wykładni oświadczenia woli i innych prawnie relewantnych zachowań¹⁶.

3. INTERPRETACJA OŚWIADCZENIA WOLI W UJĘCIU PRAWNOPORÓWNAWCZYM

Przeгляд regulacji krajowych prowadzi do wniosku, że w porównywanych systemach prawnych posłużono się trzema różnymi technikami normatywnymi w zakresie wprowadzenia rozwiązań dotyczących interpretacji.

Po pierwsze, **nie reguluje się interpretacji** oświadczenia woli *expressis verbis* w ogóle, pozostawiając inicjatywę organom orzekającym, dla których punktem zaczepienia są przepisy ogólne o czynnościach prawnych. Przykładem jest system prawa holenderskiego¹⁷.

Po drugie, interpretacja oświadczenia woli **jest normowana w sposób bardzo ogólny**, można rzec enigmatyczny. Rozwiązanie takie przyjęto na przykład w prawie:

¹⁵ *Ibidem*, s. 49.

¹⁶ Por. prawa krajowe z przyp. 4, a także akty o charakterze międzynarodowym wymienione w przyp. 5–9.

¹⁷ Bliżej odnośnie do wykładni oświadczenia woli w prawie holenderskim zob. E. Rott-Pietrzyk: *Wykładnia oświadczenia woli w prawie holenderskim* (w:) *Rozprawy z prawa prywatnego, prawa o notariacie i prawa europejskiego*, pod red. E. Drozda, A. Oleszki, M. Pazdana, Kluczbork 2008, s. 305 i n.

niemieckim (§ 133, 157 oraz 242 k.c.), austriackim (§ 914–916 k.c.), greckim (art. 173 i 200 k.c.), norweskim (art. 33 i 36 ustawy o zawarciu umowy¹⁸). W systemach krajowych, w których wybrano to rozwiązanie, unormowano tzw. ogólne reguły wykładni. Szczegółowe reguły wykładni są natomiast wyprowadzane z reguł ogólnych przez organy orzekające. Taką furtką dla wyprowadzania tych reguł są różnie brzmiące klauzule generalne wykorzystane w ogólnych dyrektywach wykładni.

Po trzecie, interpretacja oświadczenia woli **jest unormowana w sposób szczegółowy**. Ten sposób unormowania interpretacji przyjęto na przykład w prawie: włoskim (art. 1362–1371 k.c.), francuskim (art. 1156–1164 k.c.), hiszpańskim (art. 1.281–1.289 k.c.), portugalskim (art. 236–239 k.c.), estońskim (§ 29 pkt 1–9 prawa umów), a także w prawie: Quebecu (art. 1425–1432 k.c.), Meksyku (art. 1851–1857 k.c.), Salwadoru (art. 1.431–1.437 k.c.), Gwatemali (art. 1593–1604 k.c.) i Nikaragui (art. 2496–2505 k.c.). W systemach prawnych, które poszły tą drogą, uregulowano tzw. ogólne i szczegółowe reguły wykładni. W aktach prawa międzynarodowego również dominuje technika legislacyjna wyrażająca się w bardziej szczegółowej regulacji, tj. przyjmowaniu zarówno ogólnych, jak i szczegółowych dyrektyw interpretacyjnych (PECL, Reguły UNIDROIT, Zasady CENTRAL, Projekt DCFR)¹⁹.

4. INTERPRETACJA OŚWIADCZENIA WOLI W PROJEKCIE KSIĘGI I KODEKSU CYWILNEGO

4.1. W projekcie przepisów o interpretacji oświadczeń woli został przyjęty trzeci z wyżej wskazanych, szczegółowy normatywny model wykładni. Punktem odniesienia przy jego opracowaniu były prawa krajowe, które regulują wykładnię bardziej precyzyjnie. W pierwszym rzędzie jednak źródło inspiracji stanowiły przepisy rozdziału 8 księgi II *Draft Common Frame of Reference* (art. II–8:101–art. II–8:202). W rozdziale tym unormowano odrębnie interpretację umów (Section I „Interpretation of Contracts”) oraz interpretację oświadczenia woli (Section II „Interpretation of other juridical acts”).

4.2. Jeśli chodzi o **systematykę** przepisów o interpretacji, w projekcie kodeksu cywilnego wzorem DCFR wprowadzono dyrektywy dotyczące interpretacji oświadczeń woli (jednostronnych) i dyrektywy odnoszące się do umów. Znalazło to wyraz w unormowaniu dyrektyw interpretacyjnych dotyczących jednostronnych oświadczeń woli i umów w dwóch różnych jednostkach redakcyjnych działu II księgi I. Dyrektywy określające zasady interpretacji oświadczeń woli skierowanych

¹⁸ Ustawa norweska — Lov 1918–05–31 nr 04: Avtaleloven, obejmująca regulację dotyczącą interpretacji oświadczenia woli (umów), obowiązuje też w pozostałych państwach skandynawskich. Zob. G.C. Moss: *International Contracts between Common Law and Civil Law: Is non-state Law to Be Preferred? The Difficulty of Interpreting Legal Standards Such as Good Faith*, *Global Jurist* 2007, vol. 7, iss. 1, s. 12.

¹⁹ Regulacje te wskazano w przyp. 5–9.

do innej osoby unormowano w art. 84 projektu. Rozwiązania odnoszące się do umów zamieszczono w art. 86–92 projektu. Artykuł 85 projektu znajduje natomiast zastosowanie do każdego oświadczenia woli.

Dyrektywy interpretacyjne niezależnie od tego, czy dotyczą oświadczeń woli (jednostronnych) czy umów, zostały zatem zgrupowane w jednym miejscu, tj. księdze I, w tytule dotyczącym czynności prawnych, w osobnym dziale II „Interpretacja oświadczeń woli”. Dokonując rozróżnienia na dyrektywy dotyczące oświadczeń składanych indywidualnemu adresatowi i dyrektywy odnoszące się do umów, przyjęto, że przy interpretacji jednostronnych oświadczeń woli zasadniczą rolę odgrywa reguła nakazująca przyjąć takie rozumienie oświadczenia woli, jakie przyjęłaby **rozsądna osoba** znajdująca się w sytuacji adresata oświadczenia. Natomiast w przypadku interpretacji umów znaczenie ma przede wszystkim reguła dająca prymat **wspólnemu zamiarowi stron**.

Istotnym założeniem wykładni czysto obiektywnej jest to, jakie oczekiwania wedle **wzorca rozsądnej osoby** może mieć każda osoba znajdująca się w sytuacji adresata w takich samych okolicznościach. Zastosowanie kryteriów obiektywnych w szczególności w zakresie stosunków umownych wydaje się uzasadnione tym bardziej, że zasada dobrej wiary (lub inaczej brzmiące kryterium) jest wykorzystywana do ochrony kolidujących ze sobą interesów. Adresat oświadczenia woli może skutecznie powołać się na rozumiany przez siebie sens tego oświadczenia tylko wówczas, gdy „każdy (**rozsądny**) uczestnik obrotu znajdujący się w analogicznej sytuacji, a w szczególności dysponujący takim samym zakresem wiedzy o oświadczeniu i okolicznościach jego złożenia, rozumiałby tak samo jego złożenie”.

4.3. Okolicznościami wpływającymi na interpretację każdego oświadczenia woli, wedle art. 85 projektu, są okoliczności, w których oświadczenie woli zostało złożone, oraz względy rozsądku i słuszności. Relacja między okolicznościami złożenia oświadczenia a względami rozsądku i słuszności polega na tym, że oświadczeniu woli należy nadać takie znaczenie, jak tego wymagają, z uwagi na okoliczności, względy rozsądku i słuszności. Podkreślona została w ten sposób konieczność uwzględniania kontekstu sytuacyjnego występującego przy składaniu oświadczenia, co wskazuje na sytuacjonistyczne ujęcie klauzuli generalnej pełniącej w tym przypadku funkcję interpretacyjną.

Dyrektywa ta odnosi się także do interpretacji umowy. Przy wykładni umowy należy mieć jednak na względzie, w szczególności, okoliczności wymienione w art. 87 projektu, tj.: cel umowy, zachowanie stron przed i po zawarciu umowy, zwyczaje oraz znaczenie przypisywane poszczególnym wyrażeniom w obrocie. Można zatem rzec, że dyrektywa ujęta w art. 85 zostaje doprecyzowana, uzupełniona przez odnoszący się do umów art. 87 projektu, z uwagi na specyfikę umowy.

W regulacji przyjętej w art. 85 projektu klauzula „zasady współzycia społecznego” została zastąpiona „względami rozsądku i słuszności” zgodnie z założeniami

wynikającymi z proponowanego systemu klauzul generalnych, którego istota sprowadza się do tego, że w poszczególnych przepisach zamieszczone są klauzule generalne konsekwentnie do pełnionej przez nie funkcji. Wedle założeń przyjętych dla systemu klauzul generalnych, który ma być spójny, a zatem konsekwentny i transparentny, klauzula brzmiąca „względy rozsądku i słuszności” ma pełnić funkcję interpretacyjną i uzupełniającą²⁰. Przy interpretacji oświadczeń woli — wedle przyjętych założeń — zatem się nadaje.

4.4. Projektowane zmiany interpretacji oświadczenia woli idą, jak już wspomniano, w dwóch kierunkach.

Po pierwsze, zmianie ulega brzmienie klauzuli generalnej, która przez zastosowanie właściwej metodologii wykładni i stosowanie prawa ułatwiłaby stworzenie mechanizmu ochrony adresata oświadczenia woli (jego rozsądnych oczekiwań) czy drugiej strony umowy. Warto w tym miejscu dodać, że wprowadzenie nowej klauzuli generalnej nie wiąże się z koniecznością zmiany metodologii wykładni i stosowania przepisów o wykładni. Klauzula generalna w obowiązującej regulacji dotyczącej wykładni i rozwiązaniach proponowanych w tym zakresie w projekcie kodeksu cywilnego nie ma prowadzić do uzupełnienia treści oświadczenia ani modyfikacji wynikającego z czynności prawnej zobowiązania. Nie jest też możliwa przy dokonywaniu interpretacji oświadczenia woli jego korekta „w imię rozsądku”, jak to jest dopuszczalne w niektórych systemach prawnych w odniesieniu do umów²¹. Zatem należy udzielić odpowiedzi negatywnej na pytanie, czy można dokonywać tzw. wykładni korygującej oświadczenie woli (umowę) za pośrednictwem klauzuli generalnej, gdy to, co strona bądź strony oświadczyły, stosujący prawo oceni jako sprzeczne z określonymi wartościami, w szczególności z rozsądkiem.

Drugi kierunek zmian sprowadza się do uszczegółowienia dyrektyw wykładni, które mają służyć ochronie adresata oświadczenia woli bądź drugiej strony umowy. Uszczegółowienie dyrektyw polegałoby na wprowadzeniu tzw. **ogólnych dyrektyw interpretacyjnych** i **szczegółowych reguł interpretacyjnych**. Podział dyrektyw na dyrektywy ogólne i szczegółowe pozwoli na wskazanie ich zasadniczych funkcji. Dyrektywy ogólne decydują o ustaleniu relacji między wartością, którą jest rzeczywista wola składającego oświadczenie, a wolą ustalaną na podstawie kryteriów obiektywnych pozwalających na ochronę odbiorcy oświadczenia.

Drugie natomiast określają wedle bardziej szczegółowych zasad sposób postępowania: albo w ramach dyrektyw ogólnych, albo gdy uzyskany po ich zastosowaniu wynik jest niezadowolający.

²⁰ Zob. bliżej E. Rott–Pietrzyk: *Klauzula generalna rozsądku w prawie prywatnym*, Warszawa 2007, s. 379 i n.

²¹ Bliżej na ten temat E. Rott–Pietrzyk: *Klauzule generalne a wykonanie zobowiązania (z uwzględnieniem systemu klauzul generalnych w projekcie KC)* (w:) *Zaciąganie i wykonywanie zobowiązań*, pod red. E. Gniewka, K. Górskiej, P. Machnikowskiego, Warszawa 2010, s. 327 i n.; zob. w szczególności uwagi dotyczące holenderskiego, niemieckiego i norweskiego systemu prawnego.

4.5. Zasadą przy **interpretacji oświadczenia woli** jest dyrektywa zamieszczona w art. 84 projektu, nakazująca nadanie oświadczeniu woli skierowanemu do innej osoby znaczenia, jakie nadałaby mu **rozsądna osoba** znajdująca się w sytuacji adresata oświadczenia. Znaczenie ma zatem nie to, co oświadczający chciał zakomunikować (jego zamiar, intencja), ale to, co na podstawie zakomunikowanych znaków wynikających z jego zachowania się może odczytać adresat. Nie chodzi jednak o „subiektywny” odbiór adresata, a odczytanie komunikatu (oświadczenia woli) z wykorzystaniem kryterium obiektywnego: wzorca rozsądnej osoby, tj. osoby o przymiotach adresata, znajdującego się w jego sytuacji w takich samych okolicznościach. Jeśli chodzi o „przymioty adresata”, które mają znaczenie przy wykładni obiektywnej, należy wskazać w szczególności na: wykonywany zawód, specjalność, wiedzę i umiejętności, branżę, w jakiej działa, czas działania na rynku, a także związane z tym doświadczenie.

Z zastosowaniem tego wzorca stosujący prawo nada znaczenie oświadczeniu woli. Z jednym wszak wyjątkiem. W sytuacji gdy adresat znał lub powinien znać rzeczywistą wolę (zamiar) składającego oświadczenie, znaczenie tego oświadczenia należy ustalić zgodnie z wolą oświadczającego. Przy interpretacji oświadczeń woli pierwszeństwo ma dyrektywa będąca wyrazem teorii oświadczenia. W sytuacji określonej w art. 84 § 2 projektu, prymat ma dyrektywa opierająca się na teorii woli. W pierwszym przypadku wartością chronioną jest oczekiwanie i zaufanie adresata. W drugim natomiast ochronie podlega wola oświadczającego, co jest zrozumiałe, zważywszy, że adresat znał lub powinien znać rzeczywistą wolę składającego oświadczenie.

4.6. W projekcie znalazła się również dyrektywa rozwiewająca wątpliwości co do dyrektyw, jakie mają znaleźć zastosowanie do oświadczeń niebędących oświadczeniami woli. Na podstawie art. 84 § 3 projektu do innych oświadczeń, dyrektywy zamieszczone w poprzednich paragrafach tego artykułu znajdują odpowiednie zastosowanie. Regulacja ta wypełnia lukę w stosunku do obowiązującego stanu prawnego.

4.7. Kolejne przepisy projektu zamieszczone w art. 86–92 dotyczą interpretacji umów. W art. 86 zamieszczono ogólne dyrektywy interpretacji, w artykułach następnych szczegółowe dyrektywy interpretacji umów. Założeniem przy formułowaniu tych przepisów było, aby zmiany unormowania zasad ogólnych interpretacji umów prowadziły do transparentnego i spójnego określenia ogólnych reguł wykładni z wykorzystaniem elementu subiektywnego (zamiar stron w art. 86 § 1, zamiar jednej strony w art. 86 § 2) oraz obiektywnego (ochrona rozsądnych oczekiwań, uzasadnionego zaufania kontrahenta).

Ogólne dyrektywy interpretacji umów obejmują dwie dyrektywy o charakterze subiektywnym (art. 86 § 1 i 2) i jedną o charakterze obiektywnym (art. 86 § 3).

Wśród ogólnych dyrektyw interpretacyjnych na pierwszy plan tradycyjnie wysuwa się dyrektywa nakazująca rozumienie umowy zgodnie ze wspólnym za-

miarem stron, nawet gdy co innego wynika z jej dosłownego brzmienia. „Dosłowne brzmienie umowy” oznacza to, jak umowę można rozumieć na płaszczyźnie semantycznej i z zastosowaniem reguł syntaktycznych. Wykładnia dokonywana w ten sposób określana jest mianem wykładni literalnej. Jeśli zatem wynik wykładni literalnej odbiega od wyniku wykładni subiektywnej, tj. rozumienia umowy „zgodnie ze wspólnym zamiarem”, decydujące znaczenie ma interpretacja czyniąca zadość wymogom teorii woli. W praktyce często jednak dzieje się tak, że „w stanie wojny” między stronami, gdy interpretacji umowy dokonuje się w związku z toczącą się sprawą, nie jest możliwe ustalenie wspólnego zamiaru stron. W przypadku takim stosuje się dyrektywę o charakterze obiektywnym (§ 3) w postaci wzorca rozsądnej osoby.

Jeśli wolą stron jest nadanie postanowieniu umowy swoistego znaczenia (dotyczy to również kilku postanowień oraz mniejszych fragmentów tekstu umowy, np. poszczególnych wyrażań), a druga strona powinna była o tym wiedzieć, interpretacji umowy należy dokonać zgodnie z tym znaczeniem. Dopiero w sytuacji, gdy druga strona takiej wiedzy nie ma i nie można od niej oczekiwać, że powinna była o tym wiedzieć, należy zastosować kryterium obiektywne (§ 2). Mechanizm zastosowania tego kryterium jest tu identyczny jak w art. 84 § 1 projektu.

4.8. Kolejna ogólna dyrektywa wykładni umów wyraża nakaz uwzględniania kontekstu sytuacyjnego przy wykładni umowy unormowany w art. 87 projektu, który — jak już wspomniano — stanowi uszczegółowienie art. 85 dotyczącego interpretacji każdego oświadczenia woli. Zgodnie z tą dyrektywą interpretacyjną należy uwzględnić cel umowy oraz zachowanie się stron nie tylko przed jej zawarciem, ale także po zawarciu umowy. Nakaz ten dotyczy: interpretacji umowy zgodnie ze wspólną wolą stron (§ 1), zgodnie ze znaczeniem nadanym postanowieniom umownym przez jedną ze stron (§ 2) oraz zgodnie ze znaczeniem nadanym umowie przez zastosowanie wzorca rozsądnej osoby (§ 3). Jak wynika z konstrukcji art. 87 projektu, katalog okoliczności uwzględnianych przy interpretacji umowy jest katalogiem otwartym, co umożliwia stosującemu prawo uwzględnienie takich okoliczności, które uzna za istotne i pomocne przy interpretacji.

4.9. W ramach szczegółowych reguł wykładni unormowano: zasadę *contra proferentem*²² (art. 88 § 1), nakaz przyznania pierwszeństwa postanowieniom nego-

²² Korzeni regulacji, zgodnie z którą oświadczeniu należy nadawać obiektywne znaczenie (według rozumienia „rozsądnej osoby”), można poszukiwać w klasycznej zasadzie, że wątpliwości powinny być rozstrzygane na niekorzyść osoby, o której zachowanie chodzi (*contra proferentem*). Zasada ta została oparta na założeniu, że z reguły tylko ten, kto składa oświadczenie bądź podejmuje inne działanie, może zadecydować, jak to uczyni (sposób, forma, treść). Strona ponosi więc ryzyko, że gdy przy interpretacji jej zachowania zastosowany zostanie wzorzec rozsądnej osoby o przymiotach drugiej strony (adresata) działającej w takich samych okolicznościach, ocena jej zachowania może odbiegać od jej intencji. Zob. J.O. Honnold: *Uniform Law for International Sales under 1980 United Nations Convention*, 3rd ed., Deventer–Boston 1999, s. 118.

cjowanym indywidualnie (art. 88 § 2), nakaz interpretacji poszczególnych postanowień w kontekście całej umowy (art. 89), nakaz przyjęcia interpretacji pozwalającej na utrzymanie umowy w mocy (*in favorem contractus*), tj. życzliwej interpretacji umowy (*benigna interpretatio*, art. 90), przyznanie pierwszeństwa językowi umowy, w którym była ona w przeważającej części przygotowana (art. 91). Unormowano także tzw. *merger clause* dotyczącą interpretacji umowy w formie pisemnej (art. 92). Zasada ta polega na tym, że w sytuacji, gdy w umowie zawartej na piśmie postanowiono, iż dokument obejmuje całą jej treść, wszystkie wcześniejsze uzgodnienia stron nie są częścią umowy, ale mogą być wykorzystane do jej interpretacji. Można rzec, że uzgodnienia te są brane pod uwagę przy interpretacji umowy w ramach kontekstu sytuacyjnego. Umieszczenie jej w przepisach o interpretacji jest z systemowego punktu widzenia bardziej poprawne niż zamieszczanie jej w przepisach o formie czynności prawnych, jak ma to miejsce w niektórych krajowych systemach prawnych czy DCFR.

4.10. Bardziej szczegółowa regulacja dyrektyw wykładni jest pożądana, tym bardziej że w odniesieniu do niektórych rozwiązań przyjętych w prawach krajowych i aktach prawa międzynarodowego istnieją zarówno w judykaturze, jak i doktrynie spore wątpliwości. Dotyczą one przy tym nie tyle słuszności szczegółowych dyrektyw wykładni, ale możliwości ich zastosowania *de lege lata*. Chodzi tu na przykład o niechęć polskiej judykatury do stosowania reguły *contra proferentem* poza obrotem konsumenckim (por. art. 385 § 2 k.c.)²³. Wedle reguły interpretacyjnej *in dubio contra proferentem* składający oświadczenie woli korzystający ze swobody formułowania treści oświadczenia (w szczególności umowy) ponosić powinien ryzyko niejasnej jego redakcji (swoista kara za niejasną redakcję). Chodzi o to, aby interpretować postanowienia umowne w sposób korzystny dla osoby, która nie sformułowała postanowień budzących wątpliwości, innymi słowy dokonywać wykładni przeciwko stronie redagującej umowę i jej poszczególne postanowienia, które nie były uzgadniane indywidualnie (zasada *contra proferentem*). Reguła ta ma charakter subsydiarny i może znaleźć zastosowanie dopiero wówczas, gdy użycie ogólnych reguł wykładni nie przyniesie zadowalających rezultatów. Trudno jednak mówić o ustalonej linii orzecznictwa w zakresie przyjmowania zasady *contra proferentem* przez sądy poza obrotem konsumenckim.

Niektóre z dyrektyw szczegółowych można wyprowadzić z obowiązujących przepisów kodeksu cywilnego. Na przykład regułę interpretacji poszczególnych

²³ Zob. M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, Przegląd Prawa Handlowego 2004, nr 9, s. 15, w odniesieniu do niechęci stosowania reguły *contra proferentem* poza obrotem konsumenckim, choć w doktrynie wysunięto postulat szerokiego jej zastosowania. Za stosowaniem tej reguły poza obrotem konsumenckim opowiada się E. Łętowska: *Prawo umów konsumenckich*, wyd. 2, Warszawa 2002, s. 322. Warto dodać, że w systemach prawnych, w których szczegółowe reguły wykładni nie znalazły wyrazu normatywnego, proponuje je doktryna i przyjmuje judykatura.

terminów i postanowień umowy w świetle całości umowy można wywieść z art. 65 § 2 k.c., a uzasadnienia dla reguły *favor contractus* można poszukiwać w art. 65 oraz art. 58 § 3 k.c.²⁴

W sytuacji gdyby ustawodawca zdecydowałby się na unormowanie jednej szczegółowej dyrektywy interpretacyjnej, a innych nie, mogłyby powstać spory co do istnienia wystarczającego uzasadnienia ich stosowania *de lege lata*, zważywszy, że ustawodawca miał okazję uregulować wykładnię w sposób kompleksowy.

Warto na zakończenie dodać, że zaproponowane rozwiązania dotyczące interpretacji oświadczenia woli (zarówno szczegółowe, jak ogólne dyrektywy interpretacyjne) odpowiadają standardom międzynarodowym, w szczególności tym, które przez społeczność ekspertów zostały uznane za tzw. *best solutions* (w szczególności mam tu na myśli rozwiązania przyjęte w DCFR). Jest nadzieja, że zaproponowane rozwiązania mają właściwości, które mogą ułatwić interpretującym ich zadanie. Chodzi wszak o to, aby nowe rozwiązania likwidowały niedomagania regulacji obecnie obowiązującej, a nie mnożyły trudności, jakie napotyka interpretator przy dokonywaniu wykładni.

ZAŁĄCZNIKI

DZIAŁ II. INTERPRETACJA OŚWIADCZEŃ WOLI

Art. 84. § 1. Oświadczenie woli skierowane do innej osoby należy rozumieć tak, jak rozumiałaby je rozsądna osoba znajdująca się w sytuacji adresata oświadczenia woli.

§ 2. Jeżeli zamiarem składającego oświadczenie woli jest nadanie mu swoistego znaczenia, a adresat w chwili składania oświadczenia powinien być o tym wiedzieć, interpretacji oświadczenia dokonuje się zgodnie z tym znaczeniem.

§ 3. Przepisy o interpretacji oświadczenia woli stosuje się odpowiednio do innych oświadczeń.

Art. 85. Oświadczenie woli należy rozumieć tak, jak tego wymagają z uwagi na okoliczności, w których zostało złożone, względy rozsądku i słuszności oraz zwyczaj.

Art. 86. § 1. Umowę należy interpretować zgodnie ze wspólnym zamiarem stron, nawet gdy co innego wynika z jej dosłownego znaczenia.

²⁴ Tak M. Romanowski: *Szczegółowe reguły wykładni...*, *op. cit.*, s. 16, 17.

§ 2. Jeżeli zamiarem jednej strony jest nadanie postanowieniu umowy swoistego znaczenia, a druga strona w chwili zawarcia umowy powinna była o tym wiedzieć, interpretacji umowy dokonuje się zgodnie z tym znaczeniem.

§ 3. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie zamiaru stron lub strony umowy na podstawie § 1 i 2, należy przyjąć znaczenie umowy, jakie nadałaby jej rozsądna osoba będąca w sytuacji strony.

Art. 87. Przy interpretacji umowy należy uwzględnić w szczególności: cel umowy, zachowanie stron przed i po zawarciu umowy oraz znaczenie przypisywane poszczególnym wyrażeniom w obrocie.

Art. 88. § 1. W razie wątpliwości co do znaczenia niezgodnionych indywidualnie postanowień umowy, należy przyjąć znaczenie korzystne dla strony, która ich nie przygotowała.

§ 2. W razie sprzeczności między postanowieniami niezgodnionymi i uzgodnionymi indywidualnie, rozstrzygające są postanowienia uzgodnione indywidualnie.

Art. 89. Postanowienia umowy interpretuje się, mając na uwadze jej całą treść.

Art. 90. Interpretacja umowy powinna zmierzać do utrzymania jej w mocy.

Art. 91. Jeżeli umowę zawarto w dwóch lub więcej wersjach językowych, a żadnej z nich strony nie uznały za rozstrzygającą, umowę należy rozumieć zgodnie z wersją językową, która stanowiła podstawę do sporządzenia pozostałych wersji językowych umowy.

Art. 92. Jeżeli w umowie sporządzonej w formie pisemnej postanowiono, że dokument obejmuje całą jej treść, wszystkie wcześniejsze uzgodnienia stron nie są częścią umowy, ale mogą być wykorzystane do jej interpretacji.

DRAFT COMMON FRAME OF REFERENCE 2009

CHAPTER 8 INTERPRETATION

SECTION 1 INTERPRETATION OF CONTRACTS

II-8:101: General rules

(1) A contract is to be interpreted according to the common intention of the parties even if this differs from the literal meaning of the words.

(2) If one party intended the contract, or a term or expression used in it, to have a particular meaning, and at the time of the conclusion of the contract the other party was aware, or could reasonably be expected to have been aware, of the first party's intention, the contract is to be interpreted in the way intended by the first party.

CHAPTER 8 INTERPRETATION II-8:101

(3) The contract is, however, to be interpreted according to the meaning which a reasonable person would give to it:

- (a) if an intention cannot be established under the preceding paragraphs;
or
- (b) if the question arises with a person, not being a party to the contract or a person who by law has no better rights than such a party, who has reasonably and in good faith relied on the contract's apparent meaning.

II-8:102: Relevant matters

- (1) In interpreting the contract, regard may be had, in particular, to:
- (a) the circumstances in which it was concluded, including the preliminary negotiations;
 - (b) the conduct of the parties, even subsequent to the conclusion of the contract;
 - (c) the interpretation which has already been given by the parties to terms or expressions which are the same as, or similar to, those used in the contract and the practices they have established between themselves;

- (d) the meaning commonly given to such terms or expressions in the branch of activity concerned and the interpretation such terms or expressions may already have received;
- (e) the nature and purpose of the contract;
- (f) usages; and
- (g) good faith and fair dealing.

(2) In a question with a person, not being a party to the contract or a person such as an assignee who by law has no better rights than such a party, who has reasonably and in good faith relied on the contract's apparent meaning, regard may be had to the circumstances mentioned in sub-paragraphs (a) to (c) above only to the extent that those circumstances were known to, or could reasonably be expected to have been known to, that person.

II-8:103: Interpretation against party supplying term

Where there is doubt about the meaning of a contract term not individually negotiated, an interpretation of the term against the party who supplied it is to be preferred.

II-8:102: Book II

II-8:104: Preference for negotiated terms

Terms which have been individually negotiated take preference over those which have not.

II-8:105: Reference to contract as a whole

Terms and expressions are to be interpreted in the light of the whole contract in which they appear.

II-8:106: Preference for interpretation which gives terms effect

An interpretation which renders the terms of the contract lawful, or effective, is to be preferred to one which would not.

II–8:107: Linguistic discrepancies

Where a contract document is in two or more language versions none of which is stated to be authoritative, there is, in case of discrepancy between the versions, a preference for the interpretation according to the version in which the contract was originally drawn up.

SECTION 2 INTERPRETATION OF OTHER JURIDICAL ACTS

II–8:201: General rules

(1) A unilateral juridical act is to be interpreted in the way in which it could reasonably be expected to be understood by the person to whom it is addressed.

(2) If the person making the juridical act intended the act, or a term or expression used in it, to have a particular meaning, and at the time of the act the person to whom it was addressed was aware, or could reasonably be expected to have been aware, of the first person's intention, the act is to be interpreted in the way intended by the first person.

(3) The act is, however, to be interpreted according to the meaning which a reasonable person would give to it:

(a) if neither paragraph (1) nor paragraph (2) applies;

or

(b) if the question arises with a person, not being the addressee or a person who by law has no better rights than the addressee, who has reasonably and in good faith relied on the contract's apparent meaning.

CHAPTER 8 INTERPRETATION II–8:201

II–8:202: Application of other rules by analogy

The provisions of Section 1, apart from its first Article, apply with appropriate adaptations to the interpretation of a juridical act other than a contract.

